

Een globaal overzicht van de landbouw in Barchem vanaf 1850



Jan Bettink (Vorden) giet de melk door de teems, (de melkzeef).

In de jaren vóór 1850 was de landbouw in dit gebied nog zeer kleinschalig. De ontwikkeling ervan kreeg nog weinig aandacht. De landbouw was met name belangrijk voor de voedselvoorziening van de plattelandsbewoners.



*Henk
Braakhekke
aan het
melken.*

De producten die de mensen niet nodig hadden, verkochten of verruilden ze voor andere goederen.

Kunstmest was nog niet te koop, maar de zgn. potstallen waren al wel bekend. De boeren gebruikten afgestoken heideplaggen als strooisel in deze stallen. De mest konden ze op het land goed gebruiken als voeding voor de gewassen en humusvorming. Mede daardoor zijn de hoge esgronden ontstaan.

Handwerk

In de 19de eeuw was het boerenwerk vrijwel allemaal handwerk, zoals graan maaien en het wieden van onkruid. De zaadopbrengst van één hectare graan was in die tijd niet meer dan 20 hectoliter.

De eigenaren van de kleine bedrijfjes deden meestal ook (seizoens)werk bij derden; het bedrijfje leverde slechts wat neveninkomsten op, want de grond was voor het merendeel eigendom van grootgrondbezitters, zoals de landgoedeigenaren.

Heel langzaam kwam er een verandering op

gang. Het paard kreeg een belangrijke functie als trekdiër en ook voor het vervoer van mensen per koets of wagen naar bijvoorbeeld kerk en visites.

Na de verdeling van de marken – rond 1840 – organiseerde de landbouw zich meer door gezamenlijk producten in te kopen. Daaruit zijn later de landbouworganisaties ontstaan. In 1845 de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw bijvoorbeeld.

Een boerenknecht verdiende rond 1880 een jaarloon van 80 tot 100 gulden. Inclusief kost en inwoning, dat wel...

Het gebruik van kunstmest kwam rond 1900 aarzelend op gang. Een aantal boeren was nog huiverig voor het gebruik van het goedje. Ze wisten nog niet wat het resultaat was.

Al spoedig bleek het een gunstig effect te hebben, want de opbrengst van een hectare graan steeg naar 30 hectoliter!

Landarbeiderswet

De bedrijven waren nog steeds gemengd.

De landbouw stond in dienst van de veeteelt: melkvee, varkens en kippen. Na het oogsten van



*Rond St.
Jaopik (St.
Jacob, 25 juli)
werd de rogge
gemaaid.*

het graan zaaide de boer nog stoppelknollen en spurrie als voer voor de koeien.

Na de potstal kwam begin vorige eeuw de grupstal in zwang. In de stalperiode stonden de koeien, met een ketting om de hals, aangebonden aan de zogenaamde reppels. De zuivelbereiding kwam rond 1900 op gang door het oprichten van coöperatieve zuivelfabrieken. Tot dan toe werd er landelijk nog geen 50 procent van de boter in de fabriek geproduceerd. Het percentage steeg al gauw tot 80%. Door de oprichting van de zuivelfabrieken (zie hierna) kon de melk van kleine bedrijven, met bijvoorbeeld twee koeien, ook verwerkt worden. Zo kregen de landarbeiders ook de kans het bedrijf geleidelijk uit te breiden. De van de fabriek terugontvangen onder- of karnemelk is voor de ontwikkeling van de varkenshouderij erg belangrijk geweest. De boer voerde dit product samen met graan en aardappelen aan de varkens. In 1918 stelde de regering de Landarbeiderswet in. Het gevolg was de oprichting (in 1920) van de landarbeidersvereniging in Laren-Lochem. Stuwende kracht achter dit initiatief was de heer

van Krimpen (onderwijzer in Lochem, later ook landbouwonderwijzer).

Hij heeft met Egbert Harkink (Wonnink) veel betekend voor de ontwikkeling van de landbouw in dit gebied. Ook in Barchem zijn toen twee bedrijfjes (Aan de Haytinksdijk) met één tot twee hectare grond gekocht voor 600 tot 1000 gulden. Exclusief de gebouwen. Enkele grotere bedrijven leenden via de vereniging geld aan de betreffende personen. Om hiervoor in aanmerking te komen moest de betrokkene minstens twee jaar als landarbeider hebben gewerkt.

Naast de genoemde personen was ook B. J. Nijland uit Zwiep bestuurslid van de vereniging.

Crisisjaren 1930-1940

De kleinere bedrijven legden zich steeds meer toe op de varkens- en pluimveehouderij. Dit heeft veel bijgedragen aan de ontwikkeling van de bedrijven op de zandgronden. Ook in Barchem. De crisisjaren 1930-1940 hebben een zeer negatieve invloed gehad op de landbouw vanwege de lage opbrengstprijzen.

In 1932 was de prijs van een pond varkensvlees 8 à 9 cent. Dat was de helft van de kostprijs. De

lage prijs gold ook voor het rundvlees en de boter. Mede daardoor is in 1935 het Ministerie van landbouw opgericht.

Een doorsneebedrijf had in die tijd: 4 hectare landbouwgrond, waarvan 1 hectare bouwland (rogge 0,50 hectare, haver 0,15 hectare, aardappelen 0,25 hectare, voederbieten 0,10 hectare) en 3 hectare grasland.

Levende have: 1 paard, 5 melkkoeien, 2 pinken, 1 kalf, 12 varkens en 20 kippen.

Bij normale prijzen leverde dit een inkomen voor een gezin van 6 personen op: man, vrouw, 2 kinderen en 2 grootouders. Drie generaties onder één dak dus.



Het binnenhalen van het losse hooi.

De dagelijkse voeding voor het gezin was: 's morgens pannenkoek, 's middags aardappelen met spek of vlees en groente uit eigen tuin.

's middags om 16.00 uur (vespertied) brood.

's avonds om 21.00 uur pap. D.w.z. rijst met melk of karnemelk en roggebrood. Alleen de rijst werd gekocht. Alleen met de feestdagen kwam er witbrood op tafel.

Het waren moeilijke tijden in de crisisjaren.



Blik op het erf van een gemengd bedrijf.

De traag reagerende overheid en gebrek aan steun van de oudste standsorganisatie dreven de kleine boer in zijn wanhoop in de armen van een protestorganisatie als de NSB. (De NSB maakte later een grote fout door in de oorlogstijd voor de bezetter te kiezen).

Als gevolg van de crisis werd een reeks van beperkende maatregelen ingevoerd, waar ook de boeren nadeel van ondervonden.

Pas in 1936 stelde de overheid de 'Dienst voor kleine boeren' in. De dienst stelde subsidie beschikbaar voor kleine investeringen.

Na de crisis brak de Tweede Wereldoorlog uit, die een nog grotere, negatieve invloed had op de landbouw.



Willem zorgt ervoor dat alle keune (biggen) een vaste titte (speen) krijgen.

In 1941 kwamen ook de landbouworganisaties onder druk te staan. Zij moesten zich aansluiten bij de Duitse Landstand.

Er kwam een strenge controle op de landbouw.



Meststrooier van de Marshallhulp.

Controleurs moesten bijvoorbeeld toezien bij het dorsen van het graan, want het graan moest aan de bezetter worden geleverd.

Elke plaats had een z.g.n. Plaatselijk Bureauhouder (PBH) met een aantal controleurs. Zij hadden de verantwoordelijkheid om alles te controleren. Op hun beurt werden zij weer gecontroleerd door hoofdcontroleurs. Maar ondanks alle toezicht werd er nog wel eens clandestien een varken of koe geslacht. (Zie ook foto bij L 83.)

Na de oorlog kwam, mede door het Marshallplan, de ontwikkeling van de landbouw weer op gang.



Gerritjen en Riek Lerink op een tractor van de Marshallhulp.

Het Marshallplan was een omvangrijk materieel hulplan dat op initiatief van de toenmalige Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken, George C. Marshall, drie jaar na de Tweede Wereldoorlog in werking trad.

Dit European Recovery Program (ERP) was gericht op de economische wederopbouw van de door de oorlog getroffen landen in Europa. Nederland gebruikte de middelen onder meer voor de aanschaf van landbouwmachines.

Morgenstern van Witzand kocht met hulp van het Marshallplan een graanmaaier. Deze staat nu in een museum in Delden, bij Van de Riet.

Rijkslandbouwvoorlichting

In overleg met de weer actieve landbouworganisaties kreeg de Stichting voor de Landbouw vorm. Vanaf 1954 beter bekend onder de naam Landbouwschap.

De overheid stond aan de basis van de Rijkslandbouwvoorlichting. Via deze instantie konden landbouwers gratis advies op technisch en financieel gebied krijgen.

Vanaf 1947 zijn in elke gemeente Verenigingen voor Bedrijfsvoorlichting opgericht. Deze dienst heeft in Nederland een zeer positieve invloed gehad op de ontwikkeling van de landbouw. Mede hierdoor heeft de landbouw in deze regio een sterke ontwikkeling doorgemaakt.



Bij Hendrik en Hendrika Dijkman bespreekt Johan Saaltink de bedrijfseconomische boekhouding.

De mechanisatie deed zijn intrede. De trekker verving het paard: 1 pk voor 15 pk.

Sicco Mansholt, Minister van Landbouw, stelde



*Johan
Braakhekke
harkt met de
harkeerder
het hooi op
wiersen (op rij
leggen).
Met deze
machine kon
je ook het
gemaaide gras
keren.*

in 1950 dat schaalvergroting noodzakelijk was. Kleine bedrijven hadden volgens hem geen toekomst. Jaren later verkondigde hij overigens het tegenovergestelde.

De voorlichting in de landbouw werd nog verder uitgebreid. Elke gemeente stelde een voorlichter aan. In Lochem en Laren-Zuid werd het zgn. rendementsonderzoek mogelijk gemaakt. De boer hield alles op het bedrijf bij. Zodoende kon hij de sterke en zwakke punten van het bedrijf in beeld brengen. De koeien kregen voer per individu, zodat per koe de voerkosten vastgesteld konden worden. De zgn. roostergrup kwam in de plaats van de grupstal met stro. Achter de koeien kwam een diepe goot, afgedekt met ijzeren roosters. Rubbermatten namen de plaats van het stro onder de koeien in.

In 1964 kregen boerengezinnen de mogelijkheid om via de Streekverbetering op meerdere terreinen voorlichting in te winnen. Onder meer op huishoudelijk gebied, zoals het inrichten van de woning.

Op een aantal bedrijven hield de boer het aantal gewerkte uren bij om zicht te krijgen op de arbeidsefficiëntie.

Hierdoor probeerde hij te voorkomen dat hij

‘moest werken zolang het licht was’.

Mede als gevolg van de hiervoor genoemde ontwikkelingen vond ‘ontmenging’ van de bedrijven plaats door uitbreiding van de melkveehouderij met daarnaast nog varkens of kippen.

Door de teelt van snijmaïs kwam het bouwland volledig in dienst van de rundveehouderij. De ontmenging zette door. De varkens- en pluimveehouderij concentreerden zich op een klein aantal bedrijven. In Barchem is op dit moment nog één fokzeugenbedrijf en één melkgeitenbedrijf. Er is geen enkel pluimveebedrijf meer.

Eind jaren zestig kwam de ligboxenstal in beeld, een stal waarin de koeien vrij konden rondlopen met een ligplaats voor elke koe afzonderlijk. De boer molk zijn koeien in een doorloopmelkstal. Die bestond eerst uit een 4- of 8-standstal, maar al snel kwamen er stallen waarin meer dan 20 koeien tegelijk hun melk kwijt konden.

In deze tijd is de robotmelkstal vrij algemeen. De koeien gaan individueel naar de robot om zich te laten melken. Met de huidige technische voorzieningen kan een robot ruim 60 koeien 3 keer melken in een etmaal.

Een goede verkaveling van de landbouwgronden werd steeds belangrijker. Op aandringen van de



Overzichts-
foto van een
hedendaagse
loopstal met
melkrobot.

standsorganisaties vond rond 1980 een wettelijke ruilverkaveling plaats.

Daarbij is een aantal bedrijven verplaatst, zodat bij andere bedrijven de huiskavel vergroot kon worden.

Melkoverschot

In 1983 bleek dat er een melkoverschot was in Nederland. Met onmiddellijke ingang voerde de overheid de z.g.n. superheffing in. Uitbreiding in de melkveehouderij was daardoor niet meer mogelijk. Deze maatregel heeft tot 2015 geduurd. Niet lang daarna kregen de boeren te maken met een nieuwe beperkende maatregel, de zgn. fosfaatregeling. Dit hield in dat de totale mestpro-

ductie vanaf het ijkmoment (2 juli 2015), uitgedrukt in fosfaat, niet mocht worden overschreden. Een melkkoe produceert, afhankelijk van de melkgift, 40 tot 50 kg fosfaat per jaar. Wie nu wil uitbreiden, moet eerst fosfaatrechten aankopen van bedrijven die inkrimpen of stoppen met de melkveehouderij.

In totaliteit staat de landbouw in velerlei opzichten onder druk. Natuurbeheer, infrastructuur en woningbouw claimen steeds vaker en méér landbouwruimte.

Laten we niet vergeten dat de landbouw in de loop der jaren onontbeerlijk is geweest voor een goede en betaalbare voedselvoorziening en voor de vorming van het huidige landschap.

Hieronder het aantal bedrijven met melkvee vanaf 1827:

	1827	1921	2019
Zwiep	68	127	11
Bosheurne	30	54	5
Nettelhorst	24	46	11
Langen	16	64	2
Barchem	40	39	8

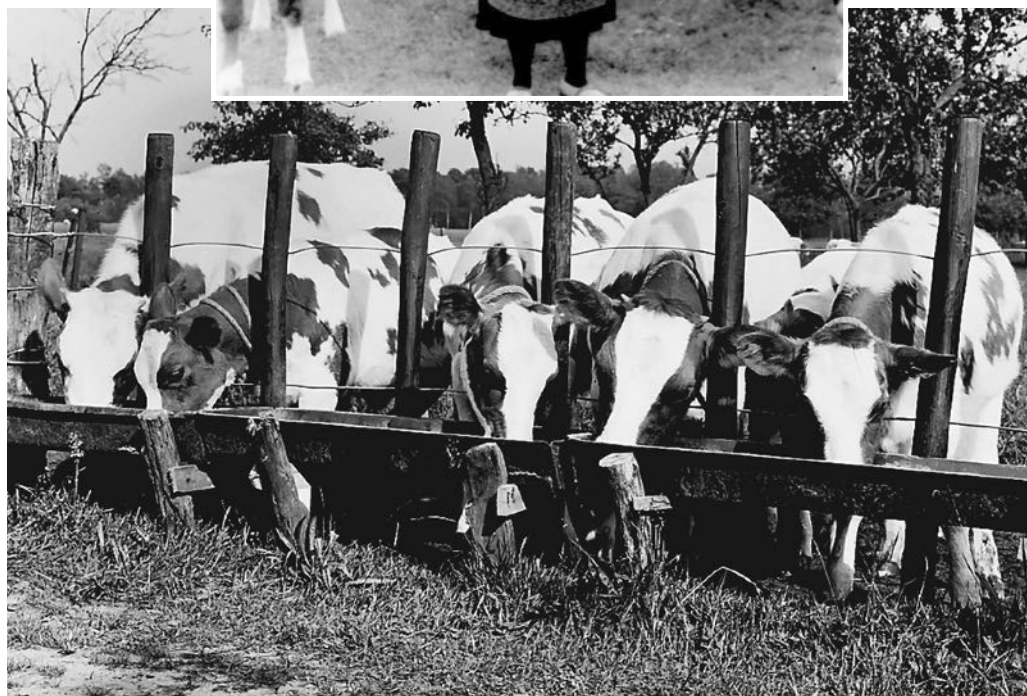
Daarnaast zijn er in 2019 nog enkele bedrijven met vleesvee, opfok jongvee en akkerbouw.

Grond	Langen	Barchem	Bosheurne	Zwiep	Nettelhorst
%	%	%	%	%	
Heide	38.6	50.39	48.92	32.42	13.20
Weiland	20.48	19.03	16.02	30.33	49.14
Bouwland	24.26	16.77	16.65	24.17	19.43
Akkermaalsbos	8.48	5.85	6.86	4.46	00,00
Dennenbos	4.22	2.02	1.31	1.94	1.51
Hakhout	0.75	1.99	3.37	1.7	11.06
Opgaande bomen	1.63	0.48	3.03	0.64	3.32
Moeras/onbebouwd	0.03	2.39	2.25	2.14	0.00
Tuin/boomgaard	0.66	0.58	0.33	0.64	1.15
Elzen-/wilgenhout	0.3	0.06	0.00	0.3	0.04
Gebouwd	0.51	0.4	0.55	0.67	0.62
WaterleidinG	0.42	0.01	0.14	0.51	0.54
Wegen	0.03	0.02	0.37	0.01	0.00
Vermaak	0.16	0.00	0.00	0.08	0.00

*Grondgebruik
volgens
kadaster 1832.*



Marie Everink.



*Brokken
bijvoeren van
de kalveren,
rond 1970.*